

ВЕЖБЕ ИЗ СТРАНОСТИ¹

Одрасла сам на књигама Жила Верна, оне су ми показивале далеки свет и изградиле у мојој глави слику путовања западног човека, томе сам инклинирала одрастајући у затвореном и досадном простору пеереловске Пољске. Тај верновски путник није било ко и, мада на мапама света и даље се виде беле мрље, изгледало је да се не мари за опасности и кретао је на пут смело, храбро и с осећајем да је свет његов, да му припада. У путовању није мењао прехрамбене навике и остајао је у орбити моде своје земље (обавезне панталоне дуванске боје и црни капут). Обично му је био довољан сопствени језик. Није заборављао да понесе најновије техничке проналаске који су му у одређеном тренутку спасавали живот и помагали да преживи. Ако се чак и сматрао за доброг и отвореног човека, и даље га је негде у дубини душе пратило уверење о свом еволуционом преимућству или сигурност у постојање неупитних историјских процеса који ће пре или касније сваки ћошак земаљске кугле довести на ниво цивилизованог Запада. Узбудљива авантура водила га је у најдаља беспућа, јер је чак и у највећој забити имао шансе да сретне службенике из сопственог културног круга који ће му у случају потребе издати дупликат изгубљеног пасоша и мало трачарити на рачун домородаца.

Та верновска перспектива у некој деформисаној формули пастиша често се појављује у савременој поп култури, на пример у авантуристичкој серији филмова о Индијани Џонсу. Свет је овде само егзотична декорација за јунаково помпезно јуначење у компјутерској игрици који баш ништа не може да промени у сусрету с фасцинантном културом – и даље остаје исти какав је и дошао ту. Затворен у херметичкој капсули западњачког идентитета, остаје непромочив, импрегниран на туђост. Усредсређен на постизање свог циља (да пронађе благо, открије тајну), не улази у дубље односе с домороцима или у било какав културни дијалог. Обраћа им се на енглеском или француском, дубоко уверен да треба да га разумеју. Одржава своје стандарде, не преговара, све и сваког третира с висине, сигуран у своју цивилизацијску (дакле и људску) супериорност. Сви памтимо чувену сцену кад Харисон Форд као Индијана Џонс бива позван на двобој од маскираног асасина. То се догађа на базару, у метежу који се размиче да би направили места за мегдан. Кад традиционално одевени ратник млатара мачем, демонстрирајући своју вештину, Индијана Џонс, коме се жури, напосто пуца у њега из пиштоља. Крај мегдана.

Зачуђен таквим обртом ствари, гледалац спонтано почиње да се смеје, чак и ако је изненађен властитом реакцијом. Безобзирност и беспризорност Индијане Џонса импонују и засмејавају све политички коректне рефлексе.

¹ Преузето из месечника *Знак*, бр. 779 из 2020; један је од есеја из књиге *Блаі ўрйіовевач*, који ће објавити „Службени гласник“. (Прим. ђрев.)

Јер у суштини путник са Запада третира свет као не до краја реалан. Пролази кроз стране земље и културе као вечито ужурбана сенка, ништа не додирује, ни око чега се не ангажује, затворен је у мехуру свог осећаја супериорности.

Невини егзотични свет у који доспева западни путник као што је Индијана Џонс најчешће нестаје у драматичном завршетку приче. Распад наступа силовито, као да је разлог за постојање омаловажен с тренутком постизања циља и откривања тајне. Гледалац мора да види пирамиде које се руше, строваљивање подземних одаја, експлозије вулкана и друге апокалипсе и катаклизме. Овде обавезује старо римско правило *Veni, vidi, vici*. Оно што сам видео и доживео (искористио) то откачим од себе, јер то сам савладао, то, дакле, престаје да постоји.

На тај начин савремени туризам путничку парадигму западног човека из XIX века материјализује и индустријализује. Данашњи наследник Филијаса Фога и Индијане Џонса је туриста који за дванаест дана обилази колима Мексико, завршавајући путовање у Канкуну, најодвратнијем месту које сам видео, пуном монструозних хотела и одвојених плажа. Или се одмара у *all inclusive* турским ризортима трудећи се да не мисли о томе да ће неколико стотина метара даље на плажи море избацити тела избеглица. Овај бледи и вишесатном вожњом исцрпљен путник фотографише кроз стакло аутобуса, а ноге може да исправи само тамо где га одведу воља и интереси водича пута. За време кратких стајања аутобуса својим очима видеће то што препоручују књишки водичи, и задовољно нотира у себи да та места заиста постоје! Увече ће таквом туристи донети етнографски *real life* који ни са *real* ни са *life* нема, у начелу, ничег заједничког.

Туриста жели да буде егзотично, али не превише. Жели да буде право, али ни у ком случају по цену јутарњег туширања. Жели емоционални трепет, али не толики да почне да се узнемирује. Жели контакт с локалцима, али само да не буде сувише обавезујући и озбиљан. Ослушкивала сам једном разговор својих земљака средњих година који су наговарали један другог на заједничко путовање до Кубе. Убеђивали су се узајамно: треба тамо да одемо што пре док је још Фидел и док је још беда, јер ће касније бити исто као што је свуда.

Путовање је такође освајање. Кад крећемо на пут, за нама иде наш океан значења, појмова, стереотипа, мисаоних навика. Његови таласи ефикасно заливају оно што налазимо ван себе. На други свет се излива то што већ знамо и можемо да схватимо. То освајање омогућавају водичи који увек знају боље шта треба посетити и видети. Произвољно означавају границе наше перцепције, јер оно чега нема у водичима и не постоји. Крећемо се по трасама грозничаво тражећи то што морамо видети. И на тај начин не видимо ништа друго сем тога.

Путнички водичи остају и даље велика тема која завређује специјалну монографију, јер показују на који начин покушавамо да прилагодимо себи оно што је туђе и да га усадимо у сопствене сазнајне системе. Упркос привидима, они нису намењени свима, увек имају свог скривеног реципијента са специфичним особинама и кастинским карактером, а такође и скривену политичку димензију, и то никад не треба да нам измакне из видног поља, већ да нас наводи на размишљање шта ми то заиста гледамо.

Прелиставала сам једном водиче по истом делу Пољске – један је писао католик, други Јеврејин. Били су потпуно различити. Путници обе те групе сигурно би се мимоилазили као сенке, уопште не би виделе једна другу. Њихове трасе би се пресећале, јер искуства и увид у прошлост садржани су сигурно у тим њиховим водичима и били су потпуно другачији. Смело се може претпоставити да њихови путнички дневници, ако такви настану – говорили би о потпуно другачијим световима.

Да ли уопште постоји један такав свет, *unus mundus*, о којем су маштали филозофи? Велики, неутрални и објективни универзум у којем сви имамо могућност да се сретнемо и да препознамо свог ближњег? Или можда, живећи у једном простору, у суштини живимо у сопственим фантазматима?

Испричао ми је недавно један седамдесетогодишњак како су путовала деца цвећа. Тих шездесетих и седамдесетих година човек Запада, шарен и бунтован, куповао је јефтин, половни аутомобил и кретао њиме пут Индије. То је трајало дуже од времена које смо данас, у XXI веку, спремни да поклонимо за промену места. Јер данас вршимо некакав опсенарски трик тиме што се укрцамо у Боингов авион. Правимо велико „клик“ и за неколико сати излазимо у потпуно другој стварности. Ти давнашњи путници премеравали су Земљу километар по километар, сваким даном мењали су укус воде, јела, температуру и климу. Људско тело имало је шансу да се прилагоди тој спорој, постепеној промени. Успут су доживљавали многе пустоловине, поготово што на баш том путу увек може да се за мале паре купи добра марихуана.

Тад је путовање било (и можда је и требало да остане) вежба из страности. То је осећао Марко Поло кад је доспео на двор кинеског владара, то је осећао и тај шарени хипик који је шетајући у сумрак по, рецимо, раџастанском Џодпуру, осетио чудно омамљујуће стање суспензије сопственог бића. Ништа не разуме, ничему не припада, никога се не тиче.

Кад би нам данас пала на памет лудачка идеја да се иде на такав пут, кроз колико бисмо ватри, ратова и сукоба морали да прођемо? Довољно је бацити поглед на мапу и сместа нам се наметне питање да ли је то уопште могуће.

Тај тамо сигуран свет завршио се не само због ратова и сукоба, него и због тога што су се поједини потенцијално атрактивни региони света чудно уподобили једни другима – у одећи, јелу, свеприсутној пластици, локалним сувенирима кинеске производње. За туристе су сачувани специјални простори, слични економским појасевима или можда парковима за децу; обавезно с огромним паркингом за аутобусе. Где другде, на местима у која није инвестиран велик новац у туризам, корисници одмора седе на плажи, дискретно их чувају људи из обезбеђења у униформама командоса с хладним оружјем. Излазак ван општедоступног пута за обилазак постаје све тежи и захтева већи новац. То је забава за богате. Сиромашнији туристи имају безбедан стандард, путнички *fast food* који свуда има исти укус, а његова сазнајна вредност је бедна и садржи само празне калорије.

Зато повратак с још једног егзотичног путовања све чешће прати дубоко скривено разочарење – накуповали смо сувенира и ђинђува с којима после, код куће, уопште не знамо шта да радимо, погледали смо све знаменитости из водича, кушали смо локални алкохол, најели смо се локалних јела, многа од њих су у специјалном облику за

туристе, погледали смо фолклорне плесове. Па ипак, кад станемо у трему наше куће с коферима, имамо осећај као да смо учествовали у нереалном шоу, као да смо полизали сладолед преко стакла.

У нашој западној култури чин кретања на пут био је чин слободе. Филеас Фог је слободан човек. Као слободан човек прихвата опкладу и прихвата изазов, а тиме и одлучује о сопственом животу. Путовање је постало симбол слободе и можда је баш зато то за нас толико атрактивно. Можда смо ми, по природи номади, али смо заустављени на путу, баш тако атактички разумемо своју слободу – бити у покрету, премештати се, тумарати...

Ако је одлука о напуштању своје земље и кретању на пут питање слободе избора исто као и питање слободе речи, онда како то можемо да забрањујемо другима? За неке људе емиграција је једина алтернатива, а самим тим садржи се у неповредивом људском праву на слободан избор. Ко треба да одлучује о томе где је чије место? У време кад је хиљаде људи тражило склоништа у нашим земљама, господин Галиб или госпођа Маруш не моле за нашу помоћ. Не желе да буду третирани као избеглице него као слободни људи који имају право на избор. Парадокс је то што би у име слободе премештања било боље за њих да се прогласе робом, да им се попуни товарни лист и да их укрцају на авион као пошиљку. Тада би им такође било лакше да прелазе границе и путују.

Туђа слобода, уопште, проблематична је. Они који уживају у слободи обично не желе да је признају другима.

Зашто ја могу да путујем у земљу госпође Маруш или господина Галиба и да останем тамо колико хоћу? Можда бих чак могла тамо и застално да се настаним? Али ни госпођа Маруш ни господин Галиб не могу то да учине у мојој земљи. Зашто моји земљаци који су некада додатно зарађивали новац у Либији и Сирији, градећи тамо мостове и фабрике, не желе данас у Пољској да дају шансу Либијцима или Сиријцима, чак и кад је ставка живот?

Имам ли право да путујем? У ситуацији кад друге заустављају на граници и смештају их у логоре за избеглице, путовање све више постаје етички проблем.

Истини за вољу, изгубила сам жељу да путујем. И не само због страха од атентата и ратова. Изгубила сам жељу да путујем постиђена сопственом слободом коју не могу да дам другима.

Нећу више да будем туристкиња у земљама глобалног Југа, јер беспомоћно посматрање сиротих људи и патње животиња постало је за мене неподношљиво.

Немам више жељу да путујем откако сам на Јужном кинеском мору видела плутајућа острва отпадне пластике, а на плажи је требало најпре поспремити место где си хтео да се сместиш.

Не желим више да путујем авионима откад они служе као међуградски такси, који за само једну линију сагоре толико нафте колико неколико десетина аутобуса потроше на тој истој линији. А такође од тог дана кад сам у америчком Мемфису видела за време свакогодишњег празничног вашара на стотине хиљада живих речних ракова који су се пржили у огромним казанима с врелим уљем, у славу традиције.

Изгубила сам жељу за путовањем откако на Фејсбуку постоје блогови на којима нас савремени путници детаљно и с фотографијама информишу о томе шта су радили

сваког дана на егзотичним путовањима и да заправо можемо с њима да контактирамо лакше него да су били код куће. Имам утисак да никада нису ни пошли на пут.

Књиге у стилу „испричаћу вам где сам био, била“ и сви фестивали посвећени путовањима не привлаче ме. Не радује ме ни *flâneur* клај-клај путник који се помиче по друмовима света као чист поглед и целебрира свој его вечито гладан нових доживљаја.

Прошла ме је воља за путовањима пошто су џихадисти дигли у ваздух кипове Буде и уништили Палмиру. Можда је боље обилазити је виртуално, на интернету, јер они тамо и даље постоје и безбедни су.

Немам потребу да обилазим стране градове откад на свакој улици на свету можеш да пронађеш исте сувенире произведене у Кини. Нећу више обилазити музеје у страном граду док не видим музеје у својој земљи.

Може ли се и даље бити невини путник у свету конфликта, експлодираних бомби, отетих авиона и непрекидног страха од атентата ? Можемо ли се радовати одмору на плажи, којој немају приступа локалци? Можемо ли се удобно сместити у авион знајући да на другој страни путују људи накрцани у контејнерима?

Шта би на то рекли Филеас Фог и Индијана Џонс?

Можда овог пута ми треба да останемо код куће и пожелимо добродошлицу страним путницима?

(С њољској превела **Милица Маркић**)